

Специфіка підбору та підготовки партійних кадрів у західних областях України в 1944–1945 рр.

Виокремлено основні чинники, які визначали специфіку підбору партійних кадрів в західному регіоні України в 1944–1945 роках. Звертається увага на виразно ідеологічне підґрунття відбору управлінського персоналу в даний регіон. Аналізуються причини низького рівня професіоналізму партноменклатурників.

Ключові слова: партноменклатура, партійні кадри, західні області, кадрова робота.

Специфіка підбору та підготовки управлінських партійних кадрів у західних областях України в 1944–1945 рр. визначалася низкою чинників. Частину з них, як от: скорочення кількості населення, в тому числі й керівників різного управлінського рівня, внаслідок війни; зменшення до мінімуму з тієї ж причини освічених професіоналів можна вважати універсальними, оскільки у визначений нами відрізок часу їх наявність була характерною для всієї республіканської системи управління. Однак, у західних областях ситуація ускладнювалася існуванням тут, з одного боку, потужного антибільшовицького руху Опору, а з іншого – фактичною відсутністю тягlosti радянських традицій у сфері партійно–державного управління.

Ті заледве два роки, що передували початку німецько–радянської війни, були занадто малим відрізком часу для того, аби, по–перше, закласти достатньо міцний фундамент радянської політичної системи, вибудувати стійку структуру влади, несучи конструкції якої трималися б на місцевому ґрунті, насамперед – кадрах; по–друге, сформувати в свідомості західноукраїнського населення новий тип політичної культури («радянської»). Та й репресивна політика нової влади не сприяла появі палких симпатій до неї з боку місцевого населення. Це стало причиною того, що в період війни тільки–но змонтована більшовиками конструкція радянської влади в регіоні так швидко розвалилася і з приходом Червоної Армії в 1944 році її прийшлося вибудовувати знову. Для наочної ілюстрації сказаного наведемо такі офіційні цифри: «станом на 1 січня 1946 року в західних областях нараховувалося 36969 чоловік, або 84,1% до складу парторганізацій в 1941 році»[1,арк.3]. З усіх західноукраїнських областей тільки Львівській та Рівненській впродовж 1945–1946 років вдалося досягти майже довоєнного рівня за кількістю комуністів і то, головним чином, завдяки відрядженим зі східних регіонів України та СРСР.

Оскільки предметом нашого дослідження виступає партійна номенклатура, то на початку дослідження з'ясуємо змістовне наповнення цього терміну. Номенклатура – це перелік найбільш важливих посад в радянському державному апараті та громадських організаціях, кандидатури на які розглядалися та затверджувалися партійними комітетами – від райкомів ВКП(б) до ЦК ВКП(б). Звільнення з роботи осіб, які входили до номенклатури відповідного партійного комітету, відбувалося теж за його згодою. До когорти номенклатурних працівників входили ті, хто обіймав ключові посади. В сучасній науковій літературі існують різні підходи щодо класифікації номенклатури радянського періоду вітчизняної історії [2]. Проте у дослідників даної проблеми не виникає сумнівів щодо виділення у ній двох видів – партійної та державного управління, або радянської. У загальному переліку посадовців партійної номенклатури окремим рядком стоять працівники місцевого (обласного, міського та районного) рівня – обкомів та райкомів КП(б)У. Власне про цю категорію службовців західних областей УРСР йтиметься у статті, *мета якої* – визначити критерії підбору кадрів на партійно – номенклатурні посади в означуваний нами період та їх якісний склад. Поза рамками цього дослідження ми свідомо залишаємо такий аспект проблеми, як підбір та підготовка партійних кадрів з числа місцевого населення, оскільки, на нашу думку, дане питання потребує ширшого висвітлення в окремій публікації.

У зазначений час лівову частку партійних керівників західноукраїнських областей вищого та середнього рівня складали представники зі східних регіонів України, Росії та інших національних республік. Питання про відправлення у західні області УРСР працівників, котрі працювали там до 1941 р., керівництвом республіки було поставлене на порядок денний ще восени 1943 року. Так, 13 жовтня ЦК КП(б)У зобов'язав обкоми партії східних областей та наркомати УРСР відряджати цих людей у розпорядження відділу кадрів ЦК КП(б)У з метою включення їх до так званого кадрового резерву [3, с.93]. З них були сформовані склади партійних і радянських апаратів, які разом з частинами Червоної Армії вступали на територію області чи району. Таким чином було затверджено склад комітетів КП(б)У а також їх перші секретарі: Волинської (І.Профатілов), Дрогобицької (С.Олексенко), Львівської (І.Грушецький), Ровенської (В.Бегма), Станіславської (М.Слонь), Тернопільської (І.Компанець) областей. Використання кадрового резерву з колишніх партійно–радянських працівників, дало можливість більшовицькій владі спрямувати процес вирішення кадрової проблеми в русло позитивної динаміки. Наприклад, «при комплектуванні регіонального партапарату, відділ кадрів Львівського обкому КП(б)У найбільш здібних працівників, із числа тих, що до евакуації працював в області, висунув на більш відповідальну роботу. Загалом відразу після звільнення області від німецьких окупантів на партійну роботу було висунуто 91 чол. (рівень міському та райкомів)» [4, арк.7].

Таким мобільним групам партійних працівників практично «на марші» доводилося організувати роботу із забезпечення всіх сфер життєдіяльності регіону. Так, у довідці про наявність та розстановку керівних партійних, радянських і господарських кадрів Львівської області станом на 15.04.1944р. вказується, що «по мірі звільнення від окупантів західних областей працівники Львівської області включалися у роботу з проведення і вирішення першочергових завдань, які обумовлювалися обстановкою

на той час: а) відновлення радянської влади; б) мобілізація населення на активну допомогу наступаючій Червоній Армії; в) проведення польових робіт; г) мобілізація до лав Червоної Армії; д) відселення населення з 25–км прифронтової зони та ряд інших питань» [4, арк.8].

Якісний рівень кваліфікації керівників обкомів, міськомів та райкомів КП(б)У безпосередньо відображався на процесі відновлення радянської влади в західноукраїнському регіоні, причому в його найширшому сенсі. Тому питання підбору партійних кадрів регіонального масштабу перебувало на постійному контролі вищого партійного керівництва держави, документальне підтвердження чого знаходимо в офіційних документах більшовицької партії цих років.

Впродовж 1944 року ЦК КП(б)У ініціював прийняття кількох рішень, що стосувалися підбору працівників для роботи в сільських, районних та обласних партійних і радянських організаціях західних областей України. Практично у кожному з них йшлося про відрядження в цей регіон комуністів зі Східної, Центральної та Південної України. Виконуючи вказівку найвищого партійного керівництва держави, тільки за один 1945 рік у західноукраїнський регіон було направлено більше 35 тис. чоловік, або майже половину із загальної кількості (80 тис.) відряджених сюди службовців упродовж усього відбудовчого періоду (1944 – 1949 рр.). З них частка партійних працівників склала близько 4% (1337 осіб).

Методи відбору кадрів для роботи у західні області УРСР не вирізнялися оригінальністю. Здебільшого діяли за принципом – «наказ Партії – закон для комуніста». Саме «добровільно–примусовий» спосіб відрядження партійних службовців у збурений збройно–політичною боротьбою регіон, був найбільш поширеним у той час. Більшість відряджуваних їхала за наказом партійного керівництва, але були й такі, котрі добровільно зголошувалися на роботу в західні області України. Однак серед добровольців партійних функціонерів було менше, ніж працівників господарської, освітньої тощо сфер діяльності.

Із загального переліку номенклатурних партійних посадовців, потреба в яких відчувалася особливо гостро, слід виділити інструкторів комітетів КП(б)У різних рівнів. Як засвідчує статистика, більшість відряджуваних були кандидатами саме на інструкторські посади. Звідси можна зробити висновок про те, що більшовики традиційно велику увагу приділяли агітаційно–пропагандистській роботі. Лекції на міжнародні теми, про роль СРСР в боротьбі проти фашизму, про «антинародну суть українсько – німецького буржуазного націоналізму», про «епохальну роль батька всіх народів СРСР Й.Сталіна в організації розгрому гітлерівської Німеччини» і т.п. з чітко визначеною періодичністю читалися в місцевих школах, клубах, підприємствах. Місцева громада в обов'язковому порядку повинна була відвідувати такого роду заходи. Практика показала, що в поєднанні з іншими методами впливу на свідомість мешканців краю, як от: радіо та преса, вони давали певний результат.

На виконання рішення Центрального комітету республіканської більшовицької організації від 24 грудня 1944 р. кожна з областей УРСР повинна була відправити на постійну роботу в західноукраїнський регіон певну кількість службовців. Для прикладу, на 1 лютого 1945 року Житомирська область з цією метою делегувала 24 особи, трьох з яких – на посади інструкторів обкомів КП(б)У, 7 – завідуючих парткабінетами, 1 – голови райвиконкому, а решту – інструкторами та помічниками секретарів

райкомів КП(б)У[5,арк.8–9]. Середній вік відряджуваних – 30 років. Наймолодшому з них було 22 роки, а найстаршому – 35. Вищу освіту мав тільки Грищенко Аврам Петрович, 1915 року народження, котрого рекомендували на посаду голови райвиконкому. Решта – здебільшого отримала або початкову («нижчу») освіту, або середню, чи незакінчену середню. Більшість відряджуваних були українцями за походженням, і тільки двоє з 24 позиціонувалися як росіяни.

В середині лютого цього ж року обласна партійна організація Житомирщини звітувала про відправлення в західні області України 34 партійних та 14 радянських кадрів із загальної кількості 275 осіб партійних, радянських та господарських працівників. Всього ж упродовж 1945 року тільки Житомирська організація КП(б)У на партійну роботу в західноукраїнські області відправила «41 людину, з яких – трьох на посаду завідуючими організаційно–інструкторськими відділами райкомів КП(б)У; 7 – завідуючими воєнними відділами; 8 – завідуючими парткабінетами, 23 – інструкторами пропаганди»[5,арк.36]. Загалом кадрове наповнення партійних, радянських і господарських органів влади в західних областях в березні 1945 року було далеко не завершеним, про що свідчать офіційні дані, подані у таблиці 1[6,арк.2].

Таблиця 1.

Довідка про кількість працівників, направлених в західні області УРСР станом на 7 березня 1945 року за рішенням ЦК КП(б)У від 25.10. і 27.12. 1944р. «Про відбір партійних, радянських і господарських працівників для західних областей УРСР»

Назва області	на 3.03.1945 р.		на 7.03.1945 р.	
	необхідно	направлено	необхідно	направлено
Волинська	117	62	117	62
Дрогобицька	101	81	101	81
Львівська	122	71	122	71
Ровенська	111	73	111	73
Станіславська	120	85	120	85
Тернопільська	134	80	134	80

Згідно з підрахунками, номенклатурні штати були заповнені на 64% і то, в основному, за рахунок направлених зі східних та центральних областей УРСР та інших республік Радянського Союзу. Однак за підсумками 1945 року керівництво КП(б)У мало підстави зробити висновок про те, що «в результаті проведеної роботи у напрямку забезпечення кадрами західних областей України, стан справ з підбору партійних кадрів впродовж 1945 року значно покращився. Якщо станом на 1 січня 1945р. апарат партійних органів влади було укомплектовано на 63,8% (2595 чол.), то через рік, 1 січня 1946 року цей показник досяг 80,7% (3682 особи)»[1,арк.82].

Проте формальне вирішення проблеми зовсім не означало її розв'язання. Значна кількість так званих «відряджених» (мовою оригіналу – «командировочних». – Автор) в кращому випадку – слабо, а в гіршому – зовсім не орієнтувалися в специфічних особливостях регіону. Йдеться не лише про мовно–культурний бар'єр, але й про господарську спеціалізацію

краю, що визначала виробничу культуру, специфіку роботи з кадрами, взаємостосунків у колективі тощо. Західноукраїнський регіон традиційно сільськогосподарський що, відповідно, знайшло своє відображення на рівні ментальності місцевого населення, способі його світосприйняття та формах господарського укладу. Приїжджі спеціалісти здебільшого не розуміли (або ж не хотіли розуміти) всієї масштабності проблеми, тому підходили до її вирішення одномірно, не враховуючи специфіки роботи з мешканцями краю. Звиклі працювати в умовах колективної взаємовідповідальності та чіткої управлінської вертикалі, що мала місце на промислових підприємствах, вони не могли виробити та засвоїти алгоритму управлінської поведінки в умовах сільської реальності, де кожен селянин – сам собі господар і з великим небажанням йшов на контакт із владою.

Ця проблема стала предметом обговорення під час наради секретарів райкомів КП(б)У, що відбулася 2–3 червня 1944 року в Ровенському обкомі КП(б)У. Під час обговорення основної доповіді завсектором обліку партійних кадрів обкому КП(б)У Кривошея звернув увагу присутніх, що «недоліками відділів кадрів райкомів КП(б)У є те, що люди, які приїхали у Ровенську область зі Сходу, привезли певні форми і методи хорошої роботи в умовах шахт, заводів, але коли приходить селянин, він проводить бесіду тими ж формами і методами без врахування рівня знань людей. В результаті у нього складається гостро протилежна думка і під час бесід товариші часто не розуміють один одного. Бесіди завжди мали негативну ефективність»[7,арк.18]. Призначені «зверху» керівники, як правило, не користувалися авторитетом серед місцевого населення, і хоча такий критерій не був визначальним в оцінці ефективності роботи партійно – радянського чи господарського посадовця, вище керівництво намагалось, принаймні, на рівні зауважень чи вказівок, реагувати на відверто незавальовані прояви конфліктів між місцевою владою та мешканцями краю.

Непоодинокими були випадки, коли поведінка новоприбулих керівників була настільки кричущо аморальною, що навіть в умовах кадрового голоду їх змушені були звільнити із займаних посад. Так, «рішенням бюро Ровенського обкому КП(б)У від 30 листопада 1944 року перший секретар Березнівського райкому т. Гайдар звільнений з роботи з накладенням стягнення за порушення державного закону, виявленого в незаконному вилученні і присвоєнні майна, використанні службового становища і примушенні до співжиття дівчат у м. Березне»[8,арк.1]. Немалою була частка тих, хто під усілякими приводами намагався покинути місце своєї нової роботи. Масштабність такого явища була настільки загрозливою, що, наприклад, перший секретар Тернопільського обкому партії Компанець в листопаді 1944 року змушений був з цього приводу звернутися до М.Хрущова із службовою запискою, в якій зазначав: «За останній місяць почастишали випадки дезертирства відповідальних партійних і радянських працівників, надісланих ЦК КП(б)У для роботи в область. Так, з числа відряджених з парткурсів Запорізької та Вінницької областей відразу дезертирувало 10 людей. Окремі комуністи, що прибули в область, під час направлення їх на роботу в райони поводяться зухвало і досить часто від'їжджають назад до Києва, чи в області звідки приїхали. Направлений на роботу голови райвиконкому т. Олейник К.А., отримавши призначення головою Шумського РВК в район не виїхав, а поїхав назад. Товариш Дячук Ф.Р., направлений на роботу головою райвиконкому, прибувши в обком, на другий день заявив, що йому не подобається область і він не бажає пра-

цтовати головою райвиконкому й на другий день виїхав у ЦК» [9, арк. 148]. Причин такого стану речей було декілька. Насамперед, формальний підхід до підбору партійних кадрів з боку відповідальних за це осіб. Адже більшість відряджуваних відбирали не стільки за діловими якостями, скільки за анкетними даними. По-друге, значна кількість приїжджих була не тільки не професіоналами, але й людьми з вкрай низьким рівнем загальноморальних принципів. Адже не таємниця, що парторганізації, виконуючи «кадрову рознарядку зверху», намагалися заразом позбутися ледарів, п'яниць, гультяїв і тому подібних «спеціалістів». Не можна ігнорувати й такий аспект проблеми, як неготовність окремих людей жити й працювати в умовах перманентного збройно-політичного конфлікту, що мав місце в західноукраїнському регіоні впродовж 40–х років (постійна загроза життю, побутова необлаштованість, мовний бар'єр тощо).

Автор однієї з офіційних довідок, аналізуючи кадрову роботу Станіславського обкому КП(б)У в період з 1944 – 1945 рр., змушений був визнати, що «в перший період після визволення області від німецьких загарбників обком допустив помилку в тому, що ряд працівників призначалися на керівні пости наспіх, без достатнього вивчення їх ділових і політичних якостей, в результаті чого в радянські, партійні та інші органи проникли кадри не підготовлені і часто такі, які не відповідали своєму призначенню. Ще однією причиною цього було те, що ми не вивчали працівників, які прислалася за результатами їх діяльності, а задовольнялися тим, що нам пропонували і були занадто впевнені в їх ділових і політичних якостях. Не завжди й вчасно висувували працівників, які вирости. Тим, кого висунули з нижчої на вищу посаду, приділяли менше уваги. Усе це зумовило високий процент змінності кадрів» [10, арк. 150–151].

Однак було б невірним вважати, що більшовицька влада не дбала про те, щоб партійні та радянські лідери усіх керівних ланок відповідали певному морально-етичному еталону і не намагалася тримати під контролем їх поведінку. Адже коло завдань, які на них покладалися, було надзвичайно широким – від здійснення виконавчих функцій до кураторства над каральними органами влади – й їх виконання вимагало неабияких менеджерських здібностей та працьовитості. Доказом цього є багато архівних документів, в яких наводяться факти покарань окремих посадовців, в тому числі й партійних, за їх, здебільшого, кримінальні злочини.

Секретар ЦК КП(б)У з кадрів Кириченко в 1945 році так окреслив перелік основних тогочасних завдань парторганізації України: «Якнайшвидше відновлення зруйнованого окупантами народного господарства, підбір і висунення нових кадрів для роботи в радянських, партійних і господарських організаціях, укріплення органів радянської влади і розгром банд і підпілля українсько-німецьких націоналістів в західних областях УРСР» [1, арк. 1]. З огляду на визначення пріоритетів процесу відновлення радянської влади в західноукраїнському регіоні, спробуємо проаналізувати рекомендації щодо характеристики ключової посади районного рівня – першого секретаря райкому КП(б)У, визначені згадуваним нам Кириченком. У блоці *перших питань*, які висвітлювалися в особовій справі кандидата на цю посаду, окрім традиційних біографічних даних про рік та місце народження і т.п., обов'язково зазначалася національність та рік вступу у партію. *Другий блок* умовно можна назвати «господарським», оскільки в ньому, серед інших, подавалася характеристика стану господарських справ у підпорядкованому йому районі та участь

у них посадовця (посівна, прополка, збір врожаю), хлібопоставки, лісозагоовки, як організуються і працюють колгоспи тощо. *Третій комплекс* питань стосувався «партійно – політичної і політмасової» роботи, рівня партійної дисципліни в районі. Серед *останніх пунктів*, які належало висвітлити в такій характеристиці значилися «освіта та рівень розвитку секретаря» [11, арк. 134]. Отже даний документ чудово ілюструє бачення владою образу умовно-ідеального лідера районного масштабу, на плечі якого лягала відповідальність переведення життя регіону на мирні рейки. Що в його обов'язках є пріоритетним – забезпечення господарської стабільності заради благополуччя «людини» чи утвердження більшовицької влади? Безумовно, що друге, адже критерієм професійної придатності найвищого посадовця будь-якого регіонального рівня виступав не його освітній рівень, а наявність партійного квитка. Саме партійно-більшовицькою риторикою аж до нудоти густо розводили всі успіхи процесу відновлення та розбудови зруйнованого війною господарства західних областей України.

Для підготовки партійних кадрів було організовано дві республіканські партійні школи з різним терміном навчання (республіканська партійна школа і школа пропагандистів). «При партійній школі було створено відділ обласних працівників. В 15 областях при обласних комітетах КП(б)У організовано 6–місячні партійні курси, в тому числі в чотирьох містах (Ворошиловграді, Миколаєві, Полтаві, Чернівцях) – міжобласні парткурси. Перший випуск 1342 слухачів курсів відбувся в липні 1945 р. При Закарпатському обкомі були організовані трьохмісячні партійні курси, на яких було підготовлено 320 чоловік.

З метою якнайшвидшого забезпечення пропагандистськими кадрами в областях додатково було проведено 2–х місячні курси, випускниками яких стали 740 пропагандистів. Крім того, до організації річних республіканських партійних шкіл існували 6–місячні республіканські парткурси, які в 1945 р. закінчило 808 слухачів, в тому числі – 292 пропагандисти» [1, арк. 21–22]. Як видно зі звіту, основне завдання партнавчання полягало у підготовці насамперед політичного діяча, пропагандиста ідей більшовицької партії. Ідеологічна заангажованість партноменклатурника повинна була стати основою його діяльності у якості державного службовця.

Аналіз відповідних документів того часу дає підстави для висновку про те, критерії підбору кадрів на партійно номенклатурні посади у західних областях України в означуваний нами період визначалися базовими засадами функціонування ВКП(б) як політичного інституту. Основним чинником призначення на посаду виступав не стільки рівень професіоналізму претендента, скільки його політико-ідеологічна благонадійність. Зовнішнім виявом цього можна вважати те, що впродовж 1944–1945 рр. партноменклатура західноукраїнських областей була майже повністю сформована з представників немісцевого населення і тільки від середини 1945 року питання ширшого залучення мешканців краю до партійно-управлінської роботи було поставлене на порядок денний керівництвом країни та республіки.

Список використаних джерел

1. Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі – ЦДАГО України). – Ф.1. – Оп.45. – Спр.572.

2. М. Вослевский. Номенклатура. Господствующий класс Советского Союза / Вослевский М. – М.: Советская Россия, 1991. – 624 с.; Т. Першина. Формування управлінських кадрів в Західній Україні в 1944–1948 рр.: регіональні особливості // Сторінки воєнної історії України. Збірник наук. Статей / НАН України. Ін-т історії України. – К., 2009. – Випуск 12. – С. 299–312; Повоєнна Україна: нариси соціальної історії (друга половина 1940–х – середина 1950–х рр.): Колективна монографія / Відп. ред. В. М. Даниленко. НАН України. Інститут історії України. – [Кн. 2], ч. 1–2. – Київ: Інститут історії України НАН України, 2010. – С. 139–141;
3. Ф. Петляк. Партийное руководство Советами на Украине в годы Великой Отечественной войны (1941–1945). – К., 1986. – 181 с.;
4. ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп.45. – Спр.963.
5. Державний архів в Житомирській області. – Ф.П–76. – Оп.2. – Спр.234.
6. ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп.45. – Спр.85.
7. ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп.45. – Спр.961.
8. ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп.45. – Спр.210.
9. Державний архів в Тернопільській області. – Ф.П–1. – Оп.1. – Спр.101.
10. ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп.46. – Спр.1611.
11. ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп.45. – Спр.137.

Стародубец Г.Н. Специфика подбора и подготовки партийных кадров в западных областях Украины в 1944–1945 гг.

Выделены основные факторы, которые определяли специфику подбора партийных кадров в западном регионе Украины в 1944–1945 годах. Обращается внимание на ярко выраженную идеологическую подоплеку отбора управленческого персонала в данном регионе. Анализируются причины низкого уровня профессионализма партноменклатурщиков.

Ключевые слова: партноменклатура, партийные кадры, западные области, кадровая работа.

Starodubets, G.M. The specific of selection and training of party personnel on the territory of western regions of Ukraine in 1944 – 1945 years

The main factors which determined the peculiarity of selection of party personnel on the territory of western regions of Ukraine in 1944 – 1945 years are defined. Attention is paid to significant ideological base of selection of administrative personnel to this region. Causes of low level of professionalism of party appointees are analyzed.

Key words: party appointee, party personnel, western regions, personnel administration.